

FIG. 14. — Monument al doctor Robert. Detall.

Tot cor, com era, mig Catalunya va endolar-se. Pobles i poblets decidiren posar el nom del doctor Robert a l'avinguda principal de la vila (ara es fa igual, però, diferent).

Barcelona, Camprodon i Sitges van erigir-li un monument.

El dia 13 de novembre de l'any 1910 es va inaugurar el turó de pedra bastit per Llimona al cor de la plaça de la Universitat. Feia 8 anys de la seva mort i encara tots els barcelonins el portaven al pit.

Per si l'haguéssiu obligat, també us porto unes reproducció d'aquells pedrots fets monument. Al cim de tot, hi veureu el bust del doctor Robert cisellat en marbre. Tot seguit la bandera. A banda i banda del monument (orient i ponent) hi ha allusions a l'Home per un costat, i al Savi per l'altre. Si el mireu per llevant destaca el ciutadà abanderat al peu del bust. Tocar-a-tocar hi ha la figura de Mossèn Cinto Verdaguer mostrant-li un home del poble (barretina i tot) les tradicions catalanes a través de la poesia.

Al mateix nivell i a la mateixa línia hi veureu una donzella mig nua (Pàtria) despullant-se de la ignorància i la violència. Al bell centre

d'aquest pla hi ha un adolescent amb una branca d'olivera (el més reeixit del conjunt), finalment, un camperol i un obrer tanquen la composició.

Per l'altra banda Llimona volgué glorificar la memòria del metge savi i la del professor insigne. Dos alts relleus de marbre blanc representen la doble figura del doctor Robert acompanyada de deixebles i malalts. Clínica i càtedra.

FIG. 15.— Monument al doctor Robert. Detall.

En aquest monument s'hi van citar tres corrents de l'època: arquitectura de Domènech i Muntaner. Escultura de Josep Llimona i un aire de corbes gaudinianes que campen de dalt a baix. ¿No us recorda la Pedrera?

Un dia, la gent va adonar-se que el monument de la Plaça de la Universitat havia desaparegut. Jo no hi era, però us puc assegurar que ningú no el va treure. Senzillament, se'n va anar...

Encara espero que un altre dia tornarà.

No heu sentit parlar mai del miracle Berthelot?

Un dia de l'any 1940 —jo hi era— es va dictar sentència contra totes les estàtues de bronze de París. Va caure Claude Bernard, Marcel·lí Berthelot i tantes d'altres. Aquestes dues avui les podeu veure redreçades a la Sorbone... en pedra!

Si us acosteu a la de Berthelot us sorprendrà el bust en bronze i aquesta llegenda:

«Segment secretament sauvé d'un monument condamné à la fonte par les allemands.»

Ignasi Valentí i Vivó o el «braç». — Fill de Vilanova i la Geltrú, comença per explicar Fisiologia i acaba dedicat a l'Antropologia. És home d'acció i per aquesta raó la seva intervenció a la medicina té dues característiques. Treballa molt (picant pedra) i decideix de casar-se amb el poble. Escriu llibres de moltes planes i sempre que pot les escriu entenedores i a nivell proletari. Vol ajudar l'obrer eixerit. Llibres de 400 planes com és ara el «Text de Medicina Legal», o de 600 planes com és ara el «Text de Toxicologia» amb annexos pràctics com és ara l'Atlas de cristallografia (18 làmines amb moltes il·lustracions a cada planxa). Llibres tècnics, escrits de cara a l'estudiant i al metge. Un veritable esforç fet llaurant dia a dia i de sol a sol.

El darrer dels llibres esmentats, intenta de fer possible el reconeixement toxicològic a través de dades microquímiques, cosa que en aquells temps era de gran actualitat. Si mirem les morfologies dels cristalls i llegim la interpretació que hi dona l'autor, no podem sostreure'ns al record d'un Atlas francès titulat «Anatomie Clinique», un veritable model d'impressió i d'interpretació. Únic en la seva època. És gairebé segur que el llibre de Robin va servir a Valentí i Vivó, almenys, com a font d'inspiració.

Com pertoca a un home d'acció, Valentí es projecta cap a la divulgació popular. De vegades oblidant la sentència de Collin «Vulgariser sans abaisser».

Per la mateixa raó Valentí i Vivó deixa la càtedra sempre que pot, i se'n va a fer prosèlits als Ateneus de barriada, centres obrers i fogars d'excursionisme. Escriu una «Toxicologia popular» i fa obra social... en certa manera socialista. Els títols són prou significatius i si penseu en l'època que varen ésser publicats, valents i tot: «Assassins suicides», «Criminals luxuriosos», «Agressivitat psicosexual»... i així per l'estil.

Simpatiquíssima i seriosa la defensa que va fer del poeta Verdguer. Allà Valentí i Vivó va posar-hi el millor de la seva collita... per tal de proclamar la integritat de les facultats mentals del nostre poeta. ¡Hurra a Valentí i Vivó!

○ Amb més bon desig que encert va voler entafurar la delinqüència

i els problemes jurídics dintre la Biologia, per tal de defensar els delinqüents amb arguments antropològics, ¡pobret assassí! No massa afortunat en la seva temptativa d'humanitzar els codis, van quedar les coses com estaven.

Anys més tard, un jurista espanyol a l'exili —Jiménez de Azúa— reprendria el tema més seriosament sense descuidar de dir, però, que l'arrencada del tema s'havia fet a Catalunya per boca tan ben intencionada com la del nostre Valentí i Vivó.

Heus ací perquè hem assenyalat amb insistència l'aspecte social i obrerista del doctor Valentí, autèntic «braç» d'aquesta generació catalana que estem resumint. Afrancesada, volteriana i... sobretot «assenyada» i tocant de peus a terra.

Jaume Pi i Sunyer o «l'esperit» científic del moment. — Si en parlar de Robert us he pogut portar notes del bressol d'un Bartomeu petit i mexicà que segurament no coneixeu, ara us podria complaure parlant-vos de l'altra punta de la vida bo i esmentant l'obra meritíssima de Jaume Pi i Sunyer. Diguem que podríem saltar del bressol de Robert a la fossa de Pi, per tal d'impressionar-vos. Mèxic té aquests cops inesperats. Lligams forts amb Catalunya que no us podríeu imaginar. L'himne nacional, per exemple, és fet d'un català de Sant Joan de les Abadesses.

Doncs sí; per començar us diré que la Biblioteca de Jaume Pi i Sunyer en gran part, almenys, es troba a Mèxic. La trobareu al carrer de Galileo, núm. 16 (Polanco). És que a Mèxic hi reposa el seu fill, August, a qui va llegar tantes coses a més dels afectes paterns. També a Mèxic hi viu el seu nét Cèsar, gelós custodi de la Biblioteca de l'avi.

Mentre escric tinc davant meu fotografies dels Pi d'aquella època i un llibre pergami amb llom daurat que diu «Real Academia de Medicina de Barcelona». És l'exemplar núm. IV dels 5 que va editar am paper Japó, Oliva de Vilanova. També tinc damunt la taula un treball modèlic titulat «Doctrina moderna del Edema» de Pi i Sunyer i un altre que es diu: «El problema actual de la Patología»... què més voleu? Moltes coses més. Tinc per exemple, uns carbons deliciosos de la Creu i de l'Hospital de la Santa Creu, del Palau Dalmases i de tot el barri Gòtic que ja les voldríeu a Barcelona. Si no us les porto avui, és perquè al seu dia vaig enviar-ne còpia al doctor Josep Cornudella, home car a vosaltres, a mi, i a l'Acadèmia.

Dels quatre genets, Jaume és el «caganiu», però, malgrat ésser el més jove i haver tingut una vida curtíssima, va deixar molt de rastre. Per començar direm que és el primer que va entendre Claude Bernard. Anys més tard, el seu nét Jaume es posaria a escriure una mo-

nografia sobre Claude Bernard. Era la mateixa ploma de l'avi que no havia parat de vessar tinta. Jaume I, August, Jaume II.

Els metges de la meva generació havíem conegut a Jaume Pi i Sunyer per un retrat que presidia la càtedra de Fisiologia —no sé si encara hi és— situat a l'aula, damunt per damunt de la pissarra gran. Diríem, entrant a la càtedra per la porta principal, a mà dreta.

Els qui, com jo, són fills de metges catalans, encara tenim un altre punt de referència per a parlar de Jaume Pi. L'apologia que en feien els seus deixebles. Sembla que Bartomeu Robert i Jaume Pi feien de bon escoltar. Ara, per què tan poca gent avui recorda el nom de Jaume Pi i Sunyer? Sempre m'ha preocupat el fet, atès que Robert no va deivar família galènica (amb perdó del doctor Perpiñà) i que Jaume Pi i Sunyer pertanyia a un veritable clan d'Esculapis que encara dura.

Hi ha tres factors que fan del doctor Robert una figura singular dintre Catalunya:

1. — La seva catalanitat.
2. — El seu monument.
3. — La bandera del màrtir.

Això serien motius suficients per a justificar les diferències de popularitat entre Bartomeu i Jaume? Penso que no.

1) Perquè la catalanitat de Jaume Pi i Sunyer no era de menys quirats que la de Bartomeu Robert.

2) Perquè la càtedra de Patologia General no es portava amb menys modernitat que la de Patologia Mèdica.

3) Perquè la informació científica i el bagatge experimental era de primera qualitat tant en l'un com en l'altre.

4) Perquè el veritable viratge a la medicina experimental el va fer més fort Pi i Sunyer que Robert.

Doncs? El factor determinant, m'arriscaria a dir que era temperamental. Robert era un extravertit; Jaume Pi i Sunyer, introvertit. Per això aquell es va llançar al carrer... i a l'aplaudiment popular, mentre Jaume es quedava a casa... a meditar sobre l'abast de la Medicina experimental.

D'altra banda, Jaume Pi i Sunyer morí abans dels cinquanta anys, i els darrers els visqué molt delicat de salut.

Tres característiques de Jaume Pi i Sunyer. — Si l'havíem de primificar amb tres pinzellades, diríem:

1.ª Era una figura exemplar que va deixar empremta sobre la vida de Ramon Turró i la del seu fill August.

2.ª Un professor d'avantguarda, enamorat de Claude Bernard, i un excellent expositor de la Medicina experimental, que havia de cristallitzar després amb Ramon Turró.

3.ª Tenia prou personalitat per a mantenir-se ell mateix i no

contaminar-se de la circumstància social (irreligiositat sortida d'una confusió mal païda entre Ciència i Fe).

3. EL COM I EL PERQUÈ DE LES ACADÈMIES

El perquè de les Acadèmies. — En aquest ambient barceloní, i sobre el llevat d'aquests quatre genets es va iniciar un Cenacle, rebel, que es digué de primer antuvi «Laboratorio», després «Acadèmia i Laboratori» per arribar a l'actual «Acadèmia de Ciències Mèdiques de Catalunya i de Balears».

Què significa, primer, una Acadèmia? — L'Acadèmia sempre té una arrencada de protesta. Si compleix la seva missió es rebel·larà contra la ciència oficial la qual, per definició, ha d'ésser encarcerada i tradicional. La renovació de sang de les Institucions científiques no podrà sortir mai a partir d'un organisme central lligat a l'estat, perquè aquest té l'obligació de mantenir ferm —L'ORDRE—. Val a dir l'ordre públic, l'ordre cultural i l'ordre professional.

Ara bé, si la ciència es manté quieta i ordenada, pitjor per a ella. Sense renovació, que vol dir revolta, es mor. Per a mantenir-se viva li calen transfusions de sang, i és així com surten les veus rebels de les Acadèmies, o dels cenacles privats. Marañón ho diu textualment així:

«Las Academias al nacer son órganos de cultura, ágiles, libres, y en cierto modo rebeldes. Se sitúan frente a la cultura oficial porque ésta es retardataria y parsimoniosa» i afegeix: «Nuestra es la responsabilidad si las convertimos en algo que tiene la apariencia de Museo arqueológico o de Panteón de hombres ilustres», jo penso que a més de «nuestra es la responsabilidad» com diu Marañón, caldria esclarir que es tracta també d'una trajectòria històrica obligada que han de fer tots els cenacles del món, vulguis que no. *Vellis nollis*. L'home pot retardar-la i prou, però, tot allò que neix evoluciona i acaba. Fins i tot els ideals més nobles es corrompen! Penseu només en la terrible distància que va des d'un Crist descalç, a una Església opulent i jeràrquica. Fastuosa i «mendaç».

Els ideals envelleixen. Si senyor. Neixen amb dolors de part, vull dir que neixen nobles, i poc a poc, s'encartronen com la pell seca i arrugada d'un respectable ancià. Simplement. ¡Es fan vells!

Però, tornem-ho a dir: el naixement va sempre amb dolor i rebel·lia. Són els dolors inherents al part, i la rebel·lia que acompanya al creixement.

Doncs bé, aquesta rebel·lia inicial (la que segueix inexorablement als dolors del part) la va tenir la Reial Acadèmia de Medicina d'ara

fa 200 anys. Exactament 217. He dit la Reial. Naturalment quan això de Reial encara no era cert. Anem-ho a veure.

L'any 1754 un metge català de bona llei, Ignasi Santpons, juntament amb altres cinc rebels (Fornés, Rigalt, Esteve, Güell i Soriano) van començar a cridar a tort i a dret, per tal d'obtenir autorització per a reunir-se i discutir els problemes de la medicina moderna. Naturalment això reclamava un cenacle al marge del «Protomedicato». Passen deu anys i arriba per fi la R. O. de 1764, la qual prohibeix tota llei de reunions científiques als cinc metges catalans rebels. ¡Bona l'hem feta!

Ara bé, aquells cinc genets amarats d'inquietuds científiques, no es deturen, i segueixen canviant idees —potser ideals— al marge del «Protomedicato» i de la Ciència oficial. Ho fan setmanalment. Les batusses es porten a cap on poden, especialment a casa del doctor Santpons.

L'any 1770 —sis anys més tard— tossuts i rebels, no paren fins a aconseguir autorització per constituir-se en «Acadèmia de Medicina Pràctica». Mort Santpons, ara seran uns altres els dirigents. Güell, President; Muntaner, Secretari; Prats, Balmes, Casals i Joaquim Ruyra, Vocals. Amb pocs diners i molt esperit viuen 10 anys (1770 a 1780) reunint-se com poden i on poden. De casa en casa i sempre amb la flama encesa. És el foc sagrat de la rebel·lió. Això que ara se'n diu «adversitat creadora». Són els anys més fèrtils i exemplars per a la vella Acadèmia. L'any 1780 ¡per fi! l'Ajuntament de Barcelona els dona allotjament... poc a poc aquell cenacle rebel es farà ortodox. De primer esdevindrà Reial, gràcies a la cèdula de Carles III, després, mica a mica s'encarcarà. Deixarà que un noble (el Conde de Asalto) els aculli a casa seva, amb sobrades comoditats; d'allí es traslladaran al Palau de la Inquisició, i al cap de 150 anys de rodar món i tornar al Born, quedaran totalment marcats: per un temps s'han esgotat les *motivacions* que rajaven de l'adversitat creadora. Rajaven de l'adversitat, com el vi bo raja del raïm piat, que vol dir trepitjat.

En aquest moment, l'Acadèmia ja no aconsegueix la seva funció. Vull dir que no paga tribut de rebel·lió contra la veritat oficial. No porta la davantera, ni trenca motlles. Manté el tó acadèmic clàssic, i des d'aquest moment invocarà la tradició científica per tal de salvaguardar l'ordre i el prestigi.

Els acadèmics són els mateixos personatges que al matí porten gec per llaurar la clientela i a la tarda es posen peça llarga per oficiar a la Reial. S'apuntalen els uns als altres per a no caure i per a custodiar els principis sagrats que van des de la deontologia professional fins al culte a la veritat. Molt bé. El trist d'això és que amb tot aquest rigor axiològic sovint el rellotge es retarda... i de vegades es *para*.

I els primers en adonar-se'n ¿no diríeu mai qui són? ¡els fills dels acadèmics!

Avançar el rellotge, vull dir depassar la ratlla del temps que vivim, és cosa de joventut. Donar un pas endavant i sortir-se de la fila, reclama, primer que tot un esperit lliure i després un lloc *calent*, on es puguin fer reunions, cridar, i si s'escau, amb renecs i tot. Com diu el refrany: «No pot haver-hi truita si no esclafes els ous» ó «Perquè surti el brot s'ha de podrir la llavor». Sant Pau ho digué millor que ningú: «¡Incipiens! Tu quod seminas non vivificatur, nisi prius moriatur» (Cap. XV, v. 36) i més endavant deia: «Seminatur in corruptione, surget in incorruptione» (Cap. XV, v. 39) (Epístola als Corintis).

I heus aquí que als 100 anys d'haver nascut la Reial, surten com per encantament aquestes forces rebels i constructores al cor de la Barcelona vella. Tot hi ajuda. En part, les circumstàncies esmentades i en part per obra i gràcia de l'esperit de renovació que emanava d'aquells quatre genets suara esmentats. I és així com va brotar el primitiu «Laboratorio» empeltat de joventut i de sang nova, de revolució francesa i de catalanitat.

De moment la nova institució també passarà dificultats. De la Riera Baixa es canviarà... una vegada i un altra. I ho farà les vegades que calgui. Però en cada allotjament donarà entrada lliure als rebels sense posar-los trabes, ni exigir llinatges; adquirirà llibres nous i Revistes d'actualitat. La gent hi anirà a discutir i a bregar; la joventut hi vindrà a aprendre, es faran cursets d'actualització, seminaris i pràctiques de Laboratori... i tot es farà a la llum del dia, sense filtres d'admissió. El que vol entrar entra i no se li pregunta ¿d'on vens? sinó ¿on vas?

I ara: Una advertència que ens ha de fer pensar a tots: Tinc pels meus endintres que els catalans rebels que van iniciar aquesta Acadèmia fa ara 100 anys, eren fills espirituals dels altres. D'aquells Santponts i Muntaners, Esteves, Prats i Casals... diguem-ho d'un cop els mateixos que fa 200 bregaven per la Reial. Els noms i cognoms són reveladors. Haureu notat que hi havia Balmes, Roures, Raventós i fins hi havia un tal Joaquim Ruyra. Vés a saber quins lligams hi hauria amb l'autor del «Pi de Jacobé» o el «Pi de les tres branques», de la mateixa crisma baptismal. Exacte: Joaquim Ruyra, de Blanes aquell Sant Baró que ens havia de donar la prosa més fina de començaments de segle.

Examen de consciència. — Senyor President, amic Laporte, ¿on som ara, al cap de 100 anys?

Si voleu contestar la pregunta, cal que no descuideu la circumstància. Feu atenció al que passa al carrer i a dins de casa. Penseu que

l'home no va mai sol. «Jo, sóc jo i la circumstància», deia Ortega. Doncs bé, pensem-hi. La nota més important d'ara fa 100 anys, hem dit que era la «catalanitat». ¿Entesos?

Ara feu l'orella fina i anoteu aquesta altra revelació: «*avui la circumstància té uns altres colors a més de la catalanitat*». ¿Cóm us ho diria? El tòpic comarcal, arreu del món, avui té menys força i menys crèdit. La joventut actual (a diferència de la nostra) pensa més amb universal que amb color de campanar i lletra de «segadors». No li importa la barretina... ni tantes d'altres coses. Els problemes d'ara són més del «món» que del «país». Neguiteja més l'univers que la Pàtria. Ho voleu més clar? Doncs escolteu: la problemàtica socio-econòmica d'avui, ha depassat, de molt, els sentimentalismes patriòtics d'ahir. Seguim:

Els programes de protesta (ací i arreu) parlen de tres explosions on la Pàtria hi és absent: 1er. *explosió* demogràfica, 2n. *explosió* tecnològica, 3er. *explosió* juvenil.

I jo entenc que sobre aquesta triple «circumstància explosiva» heu de fer-hi molta atenció si voleu agafar peix. En definitiva això: heu de tractar de comprendre la ruptura de generacions, esbrinar el «com» i el «perquè» d'aquesta ruptura i al final, fer-hi costat o plantar-los cara, però, de front, sense embuts. La gent d'avui volen les coses clares. Al pa, pa, i al vi, vi.

I ara anoteu dos fets:

1er. Us plagui o no us plagui la «catalanitat» i la devoció a Voltaire s'han aigualit.

2n. L'universalisme i la devoció a Carles Marx s'ha concentrat. ¡I molt! (això darrer també, us agradi o no).

I consti que jo no faig partit. Ni acuso, ni elogio, constato.

Si jugués a fer de profeta diria als conformistes. «No feu reberqueries defensant el *tradicionalisme* perquè teniu la partida perduda. Ha tocat l'hora del socialisme i vivim en ple segle xxe que és el segle de les doctrines universals.»

Però, també jugant a ser profeta diria a la joventut universalista:

«Atenció minyons socialistes: Ara és la vostra hora, sí, però cal que sapiguen que també us espera un redreçament de conducta i de doctrina; amb campanades de catalanitat; explosions de grup, crits de la terra, cantonalisme...», tot això que us sembla suat, renaixerà. D'una altra manera, és cert, però, si s'escau tornarà amb rebrots de sentimentalisme i ribets de carrincloneria. De moment, anoteu tres paraules de les que un dia o un altre, en sentirem parlar:

«Sagrat». «Artesania». «Terra».

Entretant, cuiteu a desmitificar, a desacralitzar i a despatriotitzar...

correu-hi tots! Correu-hi abans no torni l'aigua al seu molí, perquè —escolteu-ho bé— l'únic que quedarà sempre dempeus, és la «condició humana» i aquesta, adès i ara, assentarà sobre una radical contradicció que fa evolucionar la història a salts alternants. És la mateixa essència de la dialèctica, i de l'home.

Avui, l'hora que marca el rellotge és tan Universal que els estudiants alemanys i el francesos s'han fos a Nanterre, com un sol home: Conn-Bendit i Rudy el Roig s'han barrejat amb el ramat dels Duponts i els Durands! qui ho havia de dir! S'han acabat les diferències. Ni gavatxos ni boches. Tots a la una. ¡Visca la doctrina universal! A baix les fronteres... Sí, sí... tot això és veritat ara per ara. Encara més, l'avui i el demà ja estan emparaulats. Calma! Esperem a demà passat, i sentireu, un altra vegada, vibrar les cordes del sentimentalisme, les del campanar, les de la terra... I prou d'aquest color.

Tornem a l'Acadèmia. ¿Manteníu la Medicina un pas endavant? ¿Porteu el rellotge a l'hora? ¿Sintonitzeu amb la circumstància universal? ¿sí?... Doncs, teniu Acadèmia per temps, més ¡ai! ni que així fos no deixeu de pensar amb la inexorable trajectòria de totes les coses vives. El cicle biològic és fatal. Les institucions són vives fins que moren. De nosaltres depèn mantenir dempeus aquesta vitalitat. Si deixem que es faci la llei de la vida, l'Acadèmia es corcarà inexorablement i sobre el tronc corcat de la nostra institució en sortirà una altra de més nova, més valenta, més rebel... perquè com deia Sant Pau, «de la llavor corrupta, en sortirà el brot nou, incorrupte».

Per acabar, deixeu-me provar de dir bo i cantant, el que us acabo de dir bo i parlant.

DESTÍ DE L'ACADÈMIA

(EL CAMÍ QUE FA LA VINYA...
«depèn del cel i de mí)

Tot comença i tot acaba
el meu destí... i el teu
és el cicle de les coses
i la voluntat de Déu.
El caminet que fa l'arbre
—de brot tendre a tronc corcat—
és el destí del cenacle
el caminet del miracle
i és el cicle del teu fat.
Mor la rosa

i el pensament més sa
i l'ideal dels herois...
mor el record del màrtir
i el destillat més fi,
que ara bull al pit dels nois
també es corca i es desfà.
Raïm blanc... fes vi roig
torna sang les teves sabes
que tens les hores comptades
i altra vegada al fang
més ai! ...
depèn del cel i de mí
el que surti bon vi... ranci
o el que es torni agre... el vi
Planta el cep...
i veuràs que puja dret
deixa'l fer...
i veuràs com es fa tort
;tort com un cep!
És el camí del cenacle
l'únic que mena al port
;sempre el mateix espectacle!
neix... i mor...
Més ai, depèn, això sí!
de vosaltres tots,
i del cep!
o el que's torni agre el vi.
el que surti bon vi... ranci?